

ASPECTE DIN EXISTENȚA UNIVERSITĂȚII „BOLYAI” DIN CLUJ ÎN ANII '50

Keywords: „Victor Babeș” University, „Bolyai János” University, graduate education, the national issue, Hungarian minority

Cuvinte cheie: Universitatea „Victor Babeș”; Universitatea „Bolyai János”; învățământ superior; problema națională; minoritatea maghiară

În lucrarea de față ne-am propus să prezentăm o parte din rezultatele studierii comparate a vieții universitare maghiare și românești din Transilvania postbelică, un subiect extrem de interesant și important de cercetat, pentru o mai amplă înțelegere a evoluției culturii și civilizației noastre contemporane. Universitatea a avut dintotdeauna un rol special în pregătirea elitelor, care au oferit, mai totdeauna, sensul esențial de continuă dezvoltare a instituției patroane. Într-o primă etapă vom proceda la o prezentare generală a celor mai importante evenimente din istoria Universității „Bolyai” din Cluj, începând cu preliminariile statuate după săvârșirea actului diplomatic din august 1940, când a avut loc o schimbare radicală în evoluția învățământului universitar local odată cu refugiul Universității „Regele Ferdinand I” la Sibiu. După 22 de ani de activitate în exil, instituția similară, reunită odinioară la Szeged, revenea în capitala Transilvaniei, într-o configurare specifică celor patru secții tradiționale: drept – științe administrative; filologie – istorie; medicină; matematică – științele naturii¹.

După inaugurarea festivă, care a avut loc la data de 24 octombrie 1940, cele 85 de catedre universitare și-au început truda propriu-zisă prin seria de cursuri și seminarii. Activitățile cotidiene au continuat să funcționeze pe un făgaș aleatoriu normal, în contextul conflictului armat care angrenase majoritatea statelor continentale. Numărul studenților a ajuns gradat la cifra de 2400-2500, pentru ca mai apoi, între anii 1943/1944-1944/1945, să regreseze semnificativ și din cauza încorporării militare a tineretului studios².

În această perioadă, viața universitară a continuat, nenumărații ei reprezentanți contribuind îndeosebi la propășirea culturii de profil umanist. În primăvara anului 1944, agravarea situației militare a determinat sistarea învățământului superior din Cluj, la data de 12 aprilie 1944. Gestul a fost urmat imediat de ordinul de evacuare a instituției, rectorul Miskolczy Dezső fiind însă cel care a militat pentru rămânerea în localitate și continuarea normală a activităților de profil academic. Cum bine se știe, la 11 octombrie 1944 capitala Transilvaniei a fost complet eliberată, trupele sovietice instituind o conducere militară provizorie în scopul de a preveni resuscitarea conflictelor interetnice. Drept imediată consecință, Universitatea „Ferenc József” nu mai putea funcționa sub această denumire. Fenomenul părăsirii ei de către cadrele didactice de origine etnică maghiară s-a accentuat, astfel încât situația se prezenta extrem de dificilă din toate punctele de vedere, dincolo de cel strict statistic³.

Comunismul s-a extins treptat în România după 23 august 1944, fapt încurajat de tendința de dominare extinsă spațial și, în același timp, revoluționară, impusă de puterea sovietică, în

¹ Faragó József. *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem, 1945-1959*. Budapest, 1999, p. 16-17.

² *Ibidem*, p. 18.

³ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, fond *Comitetul Județean PCR*, nr. 1-9, dosar 1946, f. 83-84.

frunte cu conducătorul ei Stalin. Comunizarea țării era deja hotărâtă, iar impunerea guvernului Groza la putere, în martie 1945, nu constituia altceva decât adaptarea tacticilor diversioniste și demagogice de preluare a puterii, după model străin, care a dus la distrugerea instituțiilor și la destrămarea structurilor vechi ale societății civile autohtone. Singurul care avea curajul de a atrage atenția asupra pericolului iminent a fost intelectualul Lucrețiu Pătrășcanu, care afirma faptul că intelectualii ruși nu au priceput nimic din revoluția bolșevică, fiind literalmente „călcați în picioare de mersul istoriei”⁴.

Anumite conflicte au apărut odată cu reîntoarcerea Universității românești de la Sibiu, cu privire la reluarea de către aceasta a clădirilor deținute inițial, diferenduri care s-au rezolvat firesc până la urmă.

Anul 1945 a adus o schimbare majoră în devenirea învățământului superior maghiar, Regele Mihai I și ministrul de resort, Ștefan Voitec, parafând, la data de 28 mai, decretul privind reînființarea universității în limba specifică minorității din zonă. Documentul stipula funcționarea instituției formată din patru departamente: literatură, filologie, drept și economie; științele naturii și medicină. Ministerul avea latitudinea să desemneze persoana rectorului și a decanilor. Drept sediu temporar a fost destinat lăcașul fostului gimnaziu de fete „Regina Maria”. Denumirea oficială a fost instituită la data de 11 decembrie 1945, prin inserarea în „Monitorul Oficial” a numelui celebrului matematician, Bolyai János⁵.

Reaparitia universității maghiare a fost acceptată de către elita universitară românească, dar fără prea mare entuziasm, vehiculându-se chiar și opinia de a se trece la reocuparea tuturor clădirilor edificate în debutul secolului XX. Singura organizație care s-a preocupat de interesele și problematica ei a fost „Uniunea Populară Maghiară”⁶. Un loc important acum în plan organizatoric l-au avut profesorii de etnie maghiară, care au asigurat un nivel educațional la un standard minim afectat de evenimentele survenite în spațiu și timp.

Anul 1948 rămâne crucial din două perspective care au avut un deosebit impact asupra învățământului superior, în general, și al celui în limba maternă, în special: reformarea sistemului de educație și învățământ, odată cu rediscutarea problemei naționale. Din acest punct de vedere, comunismul și naționalismul se află, la nivel principial, pe poziții ireconciliabile⁷.

Imediat în primii ani după reforma învățământului, între 1950 și 1952, cadrelor didactice li s-a impus să preia modelul discursului științific, ca urmare Universitatea „V. Babeș” și „Bolyai” trebuiau automat să se adapteze acestor cerințe. Organizația de partid controla totul. Ingerința cadrelor reprezenta o modalitate de supraveghere, ce trebuia permanent desfășurată în Universitate. Un exemplu consistent în acest sens îl constituise răgazul dintre anii 1954-1956, când consilieri sovietici, specialiști în materia de bază intitulată „Istoria P.C.U.S.”, predau la Catedra de științe sociale. Toate aceste „manifestări științifice” afectau, în egală măsură, ambele instituții universitare, învățătura marxistă fiind extensiv dezvoltată la toate departamentele de profil: Economie, Geografie, Mineralogie, Geologie⁸.

Existența universității „Bolyai” a fost confruntată cu o perioadă extrem de delicată, care s-a manifestat concomitent pe două direcții, și anume: verificarea efectuată pe linia membrilor de partid și epurarea persoanelor considerate ca fiind potrivnice sistemului nou instituit. Odată cu scurgerea timpului, aceste procedee coercitive au continuat și au devenit tot mai dificil de suportat,

⁴ Lucrețiu Pătrășcanu, *Poziția Partidului Comunist Român față de intelectuali*. București, Editura P.C.R., 1946, p. 15.

⁵ Decretul de lege 1945/407, în *Monitorul Oficial*, nr. 119 din 29 mai, p. 20.

⁶ Arhivele Naționale Maghiare, *Fond Ministerul de Externe*, XIX-J-I-j-Rom-16/b.sz-1945-1968-I, f.771-775.

⁷ „Naționalismul este mai întâi un principiu politic care statuează că unitatea politică și cea națională ar trebui să fie congruente(...) Sentimentul naționalist este mânia stărnită de violarea principiului sau satisfacția datorată aplicării sale”. vezi în E. Gellner, *Națiuni și naționalism*. București, 1999, p. 9.

⁸ *Universitatea „V. Babeș”. Studiu monografic*. Cluj, 1957, p. 159-162, 163-166; A. Perșa, *Ce se urmărea prin reforma învățământului*, în *Idem*, p. 485.

concretizându-se, în cursul anilor 1950-51, în desființarea anumitor secții ale instituției, proces efectuat treptat în virtutea preciziei extrem de bine calculată și aplicată de către organele abilitate.

Istoriografia vremii era mult mai afectată decât multe alte științe umaniste, mai ales pe durata anilor '50, pentru că, în sine, însemna un factor decisiv de legitimizare a puterii comuniste. De aceea, tot ce s-a scris acum, indiferent de latura documentară ori interpretativă încorporată, deține un net caracter partinic, care poate induce lesne sentimentul de eroare pe seama lectorului și a specialistului. Astfel este mereu nevoie de o vizibilă posibilitate de descifrare a unor mecanisme încalcite, reprezentative pentru expresia unui limbaj influențat total de factorul putere, ce a situat premeditat două teme în primplanul cercetării: „poporul muncitor” (clasa muncitoare) și „democrația populară”, concepte menite a disloca vechea mentalitate tradițională, originată autohton încă din veacul al XIX-lea⁹.

Intenția consecventă a strategiei autoritariste în arealul învățământului superior local era de a apropia frățește cele două Universități, „V. Babeș” și „Bolyai János”, permanent controlate și monitorizate de către factorii puterii centrale și locale¹⁰. Reforma învățământului a vizat reorganizarea catedrei de Filologie modernă, iar din cauza concentrării învățământului filologic de nivel superior la București, la Universitățile „V. Babeș” și „Bolyai” din Cluj a ajuns aproape în pragul desființării¹¹.

În acest context global, credem că și apariția Regiunii Autonome Maghiare (1952) a constituit doar o măsură provizorie inițiată pe linia respectării „drepturilor minorităților”, la fel ca și strămutarea Facultății de Medicină și a celei de Teatologie, „Szentgyörgyi István”, de la Cluj la Târgu-Mureș. Bánay László, rectorul Universității „Bolyai”, motiva unuia dintre colegii universitari, Gáll Ernő, că a primit această sarcină în respectivul an, odată cu numirea sa în funcția de dirigiuitor al organismului sus amintit¹².

La un deceniu de la înființarea instituției de învățământ superior în limba maghiară din capitala Transilvaniei, a apărut un volum comemorativ (1945-1955), în care a fost prezentată munca științifică a profesorilor și studenților. Lucrarea menționată includea și articole despre activitatea a doi foști rectori ai universității, respectiv Csögör Lajos și Jordáky Lajos, condamnați la închisoare în debutul deceniului șase, și amnistiați în urma stăruințelor repetate ale premierului Petru Groza.

În 1955 au avut loc contacte de specialitate între studenții de la Universitatea „Kossuth Lajos” din Debrecen și cei de la cea similară, „Bolyai” din Cluj. Tot acum, autoritățile au îngăduit scriitorului Tamási Áron, retras din circuitul literar o bună bucată de vreme, să se întâlnească cu profesorii și studenții de la universitate, fapt care denota relativa liberalizare și încercarea de apropiere și înțelegere cu minoritatea maghiară, sub oblăduirea aceluiași citat prim ministru român.

În pofida acestor minime gesturi, oficialitățile vremii își întăreau gradat puterea și își extindeau supravegherea, în paralel cu intensificarea gradului de manifestare a acțiunilor antiminoritare. Reprezentantul cel mai tipic în acest sens a fost ideologul Leonte Răutu, cel care a vizitat Universitatea „Bolyai” pe durata desfășurării evenimentelor revoluționare din toamna anului 1956. Pe motiv că absolvenții instituției nu aveau posibilitatea reală de a fi repartizați în producție, el a propus în discuțiile avute cu conducătorii locali fie diminuarea cifrei studenților maghiari, fie chiar desființarea secțiilor cu predarea în limba maternă.

⁹ A. Mihalache, *Istorie și practici discursive în România "democrat-populară"*. București, 2001, p. 83-85; Florin Constantiniu, Mihai E. Ionescu, *Planul sovietic de comunizare a României (martie 1945)*, în *Revista istorică*, 4, 1993, nr. 7-8, p. 657-661. Dinu C. Giurescu, *Căderea în comunism. Cum a fost înlăturat guvernul Rădescu? (februarie 1945)*, în *Magazin istoric*, 27, 1993, nr. 2, p. 22-29.

¹⁰ M. Iosifescu, M. Someșan, *Politica de cadre în învățământul superior în anul 1948. Instituționalizarea comunismului*, *Analele Sighet*, 6, București, 1998, p. 853-858.

¹¹ *Universitatea „V. Babeș”*, p. 170-177.

¹² Gáll Ernő, *Számvetés*. Kolozsvár, 1995, p. 26.

Imediat s-au și delegat comisii speciale de evaluare desemnate de conducerea universității cu menirea de a periegehea anumite centre de învățământ din teritoriu în legătură cu starea posturilor vacante sau a celor pe cale de înființare. S-a constatat acum că nu există o vizibilă discrepanță și că procesul continuității decurge firesc, astfel încât conducerea instituției de învățământ superior a comunicat ministerului de resort lipsa de principalitate a surselor de informație locală¹³.

Proletcultismul s-a manifestat intens până la jumătatea anilor '50, cu ajutorul masei sale de manevră intelectuală, membrii acesteia fiind răsplătiți cu privilegii materiale și funcții, mărinind astfel numărul privilegiaților noului regim. Acum se intensifică procesul răsturnării valorilor tradiționale, prin comunizarea faptului de cultură și civilizație și prin categorica impunere a realismului socialist în cadrul efortului de anihilare totală a intelectualilor progresiști-democrați: scriitori, istorici, profesori, filozofi, juriști, sociologi, artiști etc.¹⁴.

În timpul anchetei delegației oficiale la fața locului, reprezentate de către sus numitul Leonte Răutu și de ministrul educației, Miron Constantinescu, a avut loc o convorbire cu un grup mai restrâns a liderilor universității, compusă din rectori, prorectori, decani, șefi ai organizațiilor de bază și ai cadrelor de personal etc. După ce a înfățișat mecanismul de funcționare autonomă, Bányai László, rector interimar, a meditat dubitativ cu privire la șansele concrete de angajare a absolvenților și la perspectivele de viitor. Reprezentanții guvernului au trecut în revistă o sumedenie de alte probleme, punând la îndoială chiar ființarea instituției; au mai fost interesați de concretețea rezultatelor dobândite, de nivelul științific al cursurilor și seminariilor, mai mult, intervenind coercitiv în metodologia de lucru a predării literaturii maghiare în întregime, prin sugestia de a se limita sistematizarea numai la producția literară a zonei istoric-geografice¹⁵.

Au urmat apoi o serie de controverse, în cadrul cărora rectorul citat și-a susținut criticata poziție printr-un interrogativ argument: „Cum ar fi literatura germană fără Goethe sau cea maghiară fără Petőfi sau Jókai?”; la care afirmație, ideologul L. Răutu a menționat echivoc că nu se referea în speță la anumite nume reprezentative, concluzionând grăbit că Universitatea „Bolyai” nu trebuie doar verificată, ci mai ales temeinic reorganizată.

Au mai fost organizate, totodată, periodice întruniri ale cadrelor de conducere (rectori, prorectori, decani, prodecani responsabili de cadre și profesori de excepție), cu menirea distinctă de a-i obliga la reînnoite reflecții organizatorice și la coagularea liderilor întru mai deplina lor informare, orientare și supraveghere partinică. Se perpetua tot mai profund ideea că instituția de învățământ superior din localitate nu se putea integra în politica și ideologia organismelor similare la nivel național, și că ea reprezenta, cu adevărat, un veridic pericol pentru evoluția procesului educativ în ansamblu. Arestările, concedierile, exmatricularea studenților, efectuate într-un dublu context, intern și extern, generat de resurecția politicii oficiale autohtone după eșecul revoluției de la Budapesta, serveau întrutotul la extinderea falsei afirmații privind neputința alinierii predării în limba maternă la standardele naționale reclamate la vremea respectivă. Un bun exemplu în acest sens îl constituia acuzația lansată împotriva Catedrei de științe sociale a Universității „Bolyai”, frecventată de către tineri studioși reclamați că dădeau crezare informațiilor parvenite din exterior pe calea undelor și că deveneau astfel instrumente ale spionajului extern. Cadrele didactice au fost vizate inițial prin concedieri grăbite cărora le-au căzut victime nume precum Saszet Géza, Keszi Harmat Sándor, Keszi Harmat Edit și alții.

Cadrele didactice aveau obligația de a coordona și cercurile științifice studențești. Evenimentul major pentru toate cadrele didactice clujene a fost în anul 1956, când a apărut primul volum al Buletinului Universităților „V. Babeș” și „Bolyai”, cu seriile Științe sociale și Științele

¹³ 1000 Éves a Magyar Iskola. Az erdélyi magyar felsőoktatás évszázadai. Budapest, 1996. p. 79.

¹⁴ Marin Radu Mocanu, *Începuturile realismului socialist*, în *Anul 1948*, p. 628.

¹⁵ 1000 Éves, p. 80.

naturii, care se numea în limba maghiară: *A kolozsvári „Victor Babeș” és „Bolyai János” Egyetemek Közleményei Társadalomtudományi és Természettudományi sorozatok*¹⁶.

În ceea ce privește activitatea Facultății de Științe juridice, aceasta s-a manifestat mai reținut până în 1954, după care planurile anuale au început să se diversifice, elaborate fiind de colectivele de catedră și aprobate apoi atât de comisiile științifice ale Facultății și Universității, cât și de Ministerul Învățământului. Începând cu anul 1956, volumul prim din Buletinul Universităților „Victor Babeș” și „Bolyai János” a conținut cinci studii juridice, pentru ca numai la un an distanță, tomul intitulat „Studii juridice”, publicat la Editura de Stat (1957), să includă alte 10 contribuții ale cadrelor didactice de la ambele instituții citate. Mai putem menționa faptul că, de exemplu, la Catedra de matematică, se organizau ședințe frecventate de specialiștii ambelor așezăminte de învățământ superior¹⁷.

În toamna anului 1957 au fost intensificate procedurile punitive împotriva unui mănunchi de intelectuali, compus din Dobai István, Komáromi József, Dobri János, Gazda Ferenc, Kertész Gábor, mulți dintre aceștia suferind pedepse privative de libertate de până la 15-20 de ani. Între incriminări au existat mai multe acuze, între care figurau atașamentul și simpatizarea deschisă cu revoluționarii de la Budapesta, lecturarea unor publicații literare, negarea existenței marxismului etc.

În 1957, mulți intelectuali români, precum C. Noica, I. Negoiescu, N. Balotă, Al. Paleologu, Șt. Augustin Doinaș, V. Voiculescu, au fost arestați și înțemnițați, iar alții discreditați vreme îndelungată. Un exemplu nefericit îl constituise persoana și personalitatea poetului Lucian Blaga care, prin anatema răspândită de către un congener precum Mihai Beniuc, a fost etichetat drept nedeclarat, fapt ce însemna că el nu deținea nici un fel de apartenență politică, fiind considerat un adversar al marxismului („Gazeta literară”, februarie 1959)¹⁸.

Alte înmulțite valori de arestări au urmat în primăvara anului 1958, prin semnificative exemple reprezentate de universitarii Dávid Gyula, Lakó Elemér și Varró János¹⁹.

Un caz interesant în acest sens îl ilustrase acum istoricul Jordáky Lajos care, din pricina unor manifestări publice considerate drept „reacționare”, fusese reînțemnițat alături de o mulțime de studenți excluși din sistemul de învățământ și trimiși la reeducare. Putem exemplifica astfel, de la Catedra de limbă și literatură maghiară, pe următorii: Koczka György, Kelemen Lajos, Boros Zoltán, Páskándi Géza, Bartis Ferenc, Váradi Emma, Péterfi Irén, László Erzsébet. De la Departamentul de istorie îi putem aminti printre cei condamnați și apoi arestați pe: Nagy Benedek, Várhegyi István, iar de la cel de Arte vizuale: Páll Lajos și Balázs Imre.

Nu peste mult timp, după toate cele mai sus evocate, a urmat o mare ședință a studențimii, organizată de către „Asociația Tineretului Muncitor”(„I.M.SZ.-Ifjumunkás Szövetség”), cu reprezentanțe la București și Cluj. Interesant rămâne un aspect elocvent, respectiv că unul dintre liderii conducerii de partid a chestionat opinia unui student de la Facultatea de Istorie în legătură cu aprecierea demersurilor întreprinse de către guvernarea Nagy Imre la Budapesta. Părerea acestuia a fost pozitivă, după care a mai urmat încă o întrebare referitoare la posibila implicare proprie în cursul evenimentelor armate din capitala țării vecine. Răspunsul survenit a fost lipsit de echivoc cu privire la iminentul act de sacrificiu făptuibil într-o atare situație dată.

La auzul acestei curajoase replici, audiența întreagă izbucnit în aplauze. În contrapondere, unii dintre emisarii delegației oficiale deplasată la Cluj i-au denumit și incriminat pe tinerii prezenți cu apelativul de „reacționari”, cei din urmă având tăria de a recurge la incitante semnale sonore.

¹⁶ *Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară, Activitatea Științifică a Universității din Cluj-Napoca, 1919-1973. Bibliografie selectivă Auxiliară*. Cluj-Napoca, 1974, p. 51, 54, 57-60.

¹⁷ *Ibidem*, p. 19-27, 140-145, 178-181.

¹⁸ O. Buruiană, *Modernizarea în discursul comunist (1944-1949)*, în *Xenopoliana*, 1998, p. 123-124.

¹⁹ *1000 Éves*, p. 81.

Organizația centrală a studențimii și cea locală de partid au criticat această netă atitudine protestatară clasificând-o drept antistatală, însărcinând o comisie specială să investigheze desfășurarea manifestării, în urma căreia „liderul” Vastag Lajos și alți opt camarazi au fost arestați, cel dintâi suferind un total de 12 ani de detenție²⁰.

În această perioadă, C.C. al P.M.R. a desemnat doi reprezentanți oficiali (Leonte Răutu și Fazekas János), ca să afle motivele stării de spirit a elitei academice și a studențimii maghiare din Cluj. Referatul finalizat în debut de decembrie 1956 a concluzionat lipsa de pericolozitate a instituției universitare și modalitățile de remediere a stării de fapt a tineretului studios local.

Vigilența autorității era mereu îndreptată asupra Catedrei de istorie-filozofie și a Asociației studențești, îndeosebi a validării practice a țelurilor lor programatice. Catedra de filologie deținea un statut aparte, astfel că ea se putea lesne elibera din chingile supravegherii oficiale, prin mijloace deosebit de eficiente. În urma cercetării situației organizației studențești prin mijloace extrem de eficiente, reieșea clar faptul că organele abilitate erau interesate de lideri și influența concretă a celor bănuiați a se afla în umbră: părinții, preoții, profesorii etc.

Informația documentară edită recent publicată confirmă faptul că cei doi înalți mesageri de partid și de stat au organizat întruniri de lucru atât la Universitatea „Bolyai”, cât și la „Babeș”, cu secretarii de partid, cu membrii UTM / IMSZ, cu redactorii de la revistele culturale locale, precum „Utunk” și „Korunk”. Apoi au avut întâlniri cu tinerii scriitori, care s-au desfășurat în condiții „optime”, întărind convingerea multora în trăinicia relațiilor existente între organizațiile culturale ale vremii, exemplul primar constituindu-l colaborarea cu cele similare din cadrul Universității românești.

Runde de discuții au continuat și cu universitari locali precum Balogh Edgár, Kacsó Sándor, Takács Lajos și Demeter János, reprimind cu toții calitatea de membru de partid.

După câteva zile, Virgil Trofin a fost însărcinat să prelucreze situația tineretului studios. Nu a trecut mult timp, iar la următoarea ședință a fost demis decanul Bodor András și prodecanul Náhlik Zoltán, acuzați fiind că ar fi avut o „poziție nesigură și lășătoare”²¹.

Dezbaterile în plen a tuturor chestiunilor a fost programată pe 18-22 februarie 1958 la întrunirea pe țară a asociației studențești, unde au participat mai mulți membri ai guvernului, între care figurau: Gheorghe-Gheorghiu Dej, prim secretar, Chivu Stoica, premier, Gheorghe Stoica, Miron Constantinescu și Athanasie Joja miniștri, ca și alți înalți reprezentanți oficiali locali.

Aproape întreaga dezbateră a fost direcționată de cuvântarea rostită de către Gheorghe Gheorghiu-Dej. S-a discutat despre cheltuielile mari reclamate de sistemul educativ, s-au făcut referiri la pedagogia diseminată etnic, la faptul că școala, prin cultura propovăduită, rămâne singura instituție abilitată care ar putea contribui la egalizarea nivelului între națiuni și naționalități. S-a militat pentru abolirea stavilelor în fața manifestării libere a tuturor minorităților, ca ura și conflictele interetnice să fie abolite, tineretul fiind îndrumat pe calea educației patriotice în favoarea construirii edificiului socialist. Citatele din Lenin aveau menirea să călăuzească procesul de educație într-o direcție unică și pentru atingerea unui viitor comun. Tendința era deci spre o perfectă omogenizare, omițându-se însă o altă aserțiune susținută tot de liderul comunist sus citat, anume că, dacă într-o școală există doar o persoană de altă naționalitate, este necesar ca factorii de resort să se gândească la cultivarea acestuia.

Toți cei care au cuvântat au fost de acord cu gestul unificării universităților și al școlilor, ministrul de resort, Athanasie Joja, rezumând următoarele: „Trebuie cercetată posibilitatea restructurării educației în forma în care tineretul să trăiască împreună, să exercite cot la cot activitățile sociale și culturale”²².

²⁰ *Ibidem*, p. 82.

²¹ Faragó József. *A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem, 1945-1959*. Budapest, 1999, p. 288.

²² *Ibidem*, p. 83.

Sistemul „democrat-popular” întărit pe durata anilor '50 ai secolului XX a făcut tot posibilul ca prin politica răspândită prin intermediul organizațiilor de partid din rețeaua de învățământ universitar să contribuie la dezvoltarea eșafodajului erei socialiste. Mulți dintre intelectualii universitari au fost acuzați pe nedrept și izolați în închisorile timpului. În cazul de față, profesorii au fost considerați naționaliști maghiari, instituția academică de la Cluj a trebuit însă să funcționeze, impulsionată de suita de așteptări reclamate efectiv de către segmentul de minoritatea maternă din România vremii.

În cele din urmă totuși, nivelul pregătirii superioare de la Universitatea „Bolyai” în cei zece ani scurși de la înființarea a reușit să fie optimal reînnoit, în măsura în care schimbul de generații a funcționat eficient în acest sens. Un aport special pentru o mai bună și performantă funcționare a sistemului academic matern l-a avut Liceul „Moricz Zsigmond”²³.

Atmosfera timpului era poluată de continue zvonuri, premeditat răspândite, cu privire la faptul că existența instituției de la Cluj conducea inevitabil la un fel de separatism, fapt care impieta asupra beneficei cooperări între români și maghiari. Se mai afirma că tinerii studioși de la „Bolyai” nu ajungeau să cunoască în suficientă măsură limba română, o acuzație nefondată, dovedită, în fapt, de tocmai datul contrar, respectiv angajările numeroase în varii domenii de activitate, survenite odată cu repartizarea absolvenților în diferite zone ale țării. În ceea ce privește relațiile dintre cele două universități, putem opina că ele au avut un caracter amical și cooperant.

S-au ținut în comun ședințe de catedră, adunări științifice, lucrări de teren, care au fost la ordinea zilei, la fel și în excursii, unde studenții participau în deopotrivă măsură, fără să neglijăm angrenarea lor în spectacole cultural-artistice și în reuniuni sportive. Cu toată politica dirijistă în a accentua disparitățile și incongruențele, timpul a demonstrat validitatea cooperării în scopuri nobile de educație și învățământ superior, chiar dacă germenii voitei unificări instituționale se aflau abia la începutul existenței lor²⁴.

Calitatea științifică deosebită a organismelor funcționând în limba maternă la Cluj și Târgu Mureș a fost augmentată gradat și de faptul că, pe lângă dascălii universitari cu binecunoscuta stare de serviciu, au început să-și desfășoare activitate tineri reținuți la specializare în diferite arii, precum: Benkő Samu, Csetri Elek, Egyed Ákos, Faragó József, Imreh István, Jakó Zsigmond, Kányadi Sándor, Kovács József, Lászlóffy Aladár, Pataki József etc., care au contribuit la menținerea nivelului distinct al educației și învățământului în limba maternă²⁵.

În ceea ce privește activitățile de predare, în situația cea mai precară se aflau științele umaniste, pentru că ele suportau constant un acut impuls ideologic. În ciuda acestei situații, la Facultatea de Științe Sociale și Politice a Universității „Bolyai”, concomitent cu abordarea literaturii socialiste și a politicii agrare a Uniunii Sovietice, ca și a unor materiale propagandistice, se putea trata și despre Constituția Națiunilor Unite. Înainte ca sociologia să fie anatemitată drept un produs material exclusiv al burgheziei, problematica sociologiei femeii se putea discuta la cursuri și seminarii, unele materiale apărând în premieră în revista de profil adecvat (*Anuarul de Științe Sociale al Universității „Bolyai”* pe anul 1946).

Astfel s-au înmulțit articolele și studiile semnate de către foști studenți ai instituției, dintre care îi cităm pe regretații istorici Csetri Elek, care a scris despre: „Gospodăria rațională din Ardeal”²⁶ și Jakó Zsigmond, care a analizat fenomenul emigrării în epoca Renașterii (secolele XVI-XVII) în Transilvania²⁷.

²³ *Egyetem az idő sodrásában*, a kötetet szerkesztette Veress Károly. Kolozsvár, 2006. p. 7-8.

²⁴ Balázs Sándor, Bodo Barna, Csetri Elek, Gaál György, Konya Hamar Sándor, Sómai József, *Fehér könyv az erdélyi magyar felsőoktatás kálváriájáról*. Kolozsvár, 2009, p. 87.

²⁵ *Ibidem.*, p. 88.

²⁶ Csetri Elek, *Kelemen Benjámin, a haladó gazda*, în *Kelemen Emlékkönyv*. Kolozsvár, 1957, p. 157-178.

²⁷ Jakó Zsigmond, *Az otthon és művészete a XVI-XVII századi Kolozsváron. Szempontok a reneszánsz-kori művelődésű kutatásához*, în *Kelemen emlékkönyv*. Kolozsvár, 1958, p. 367-393.

Este de notat faptul că majoritatea lor a denotat știință și conștiință în scrieri de bază ale anilor '50, cum a fost, de pildă, cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani ai savantului Kelemen Lajos, autori precum Bodor András, Cselényi Béla, Jakó Zsigmond, Jancsó Elemér, redactând temeinice elaborate sub raport documentar și interpretativ²⁸.

Și la departamentele de științe exacte, în special la cel de fizică, putem aminti personalități marcante, care au contribuit la creșterea nivelului științific universitar, un bun exemplu fiind Gyulai Zoltán, profesor la catedra de fizică experimentală, Loránt Dezső, astronomie, Fényes Imre, de la fizică teoretică. În pofida atribuțiilor pedagogice exersate merituos, o bună parte din ei a fost nevoită a părăsi domeniile respective, cazul lui Teofil Vescan fiind elocvent în acest sens, în antiteză cu cel al colegului său Gábos Zoltán, care a rămas la post. Toate aceste activități de cercetare și predare dezvoltate continuu în spațiu și timp, au demonstrat faptul că științele exacte și umaniste din cadrul Universității „Bolyai” se situau la un cert nivel european.

Lucrarea de referință mai sus pomenită sub titlul de “Universitatea „Bolyai” din Cluj 1945-1955, mai include contribuții despre viața lui Bolyai János scrise de László Bányai; „Despre ritmurile limbii maghiare” (Szabédi László); „Bazele fiziologiei creșterii plantelor” (Péterfi István); „Începuturile capitalismului în Ardeal” (Imreh István) ori lucrarea semnată de psihologul Zörgö Benjámín despre capacitatea de prelucrare a creierului. Într-un cuvânt, putem afirma că volumul festiv avea menirea să înfățișeze funcționarea la maximum a tuturor departamentelor de profil ale universității cu limba maternă de predare²⁹.

Profesorul Csendes Zoltán elaborează contribuții statistice tipărite în reviste din țară sau străinătate (URSS). Sub conducerea lui Márton Gyula, un alt vestit cadru didactic al Universității „Bolyai”, se fac cercetări ce privesc toponimia și lingvistica limbii maghiare. Specialiștii geologi aveau strânse legături de cooperare cei de la Catedra de profil a Universității „Babeș”, astfel că, în timp se legau relații propice în legătură cu evoluția continuă a științelor.

Dialogul științific dintre cele două universități ale Transilvaniei postbelice se intensifică la mijlocul „deceniului obsedant”. Așa de exemplu, în plan contributiv general, reprezentanții Universității „Bolyai” figurează cu 95 de publicații și prezentări științifice. Se poate observa o meritorie dezvoltare la Catedra de științe exacte. Cursurile și seminariile ținute au un succes deosebit, mascat însă cu premeditare de tăcerea acută a vremii, fiind mereu influențate de dogmele impuse ale perioadei respective, de ideologia marxistă, leninistă și de directivele novatoare în planul edificării propusei societăți socialiste. Un pilduitor caz îl constituia acum dezvoltarea activității extrem de benefice a Cabinetului de marxism-leninism, care vădea un excedent de consultații în anul universitar 1952-53, respectiv, de la 1270, la 2730!

Colaborarea catedrelor universităților „Babeș” și „Bolyai” se adâncea tot mai profund, fapt care denota intrinsec și o modalitate directă a apropierii între reprezentanții celor două popoare și a înțelegerii lor reciproce³⁰. Cercetările comune efectuate între studenții celor două universități și cooperarea lor denota seriozitate, iar colaboratorii diverselor catedre țineau deseori cursuri și seminarii comune. Se organizau excursii pentru tineretul studios român și maghiar, se participa la cercuri culturale și la diverse concursuri sportive reunite.

Universitatea „Bolyai” a accentuat latura calitativă a activităților culturale propagate de către studențimea proprie. Un oportun exemplu îl constituia în vreme ființarea ansamblului folcloric, al celui de dansuri populare, ori al corului alcătuit din 30 de membri, în deopotrivă măsură cadre didactice, studenți și angajați ai instituției. Aceștia au concertat în mai multe orașe Transilvane cu ocazia împlinirii a zece ani de la înființarea Universității „Bolyai”³¹.

²⁸ Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Kolozsvár, 2004, p. 56.

²⁹ Fehér könyv, p. 90-91.

³⁰ Bányai László, *A Bolyai Tudományegyetem 1945-1955 (az egyetem tíz évének fenállásánál alkalmával)*. Kolozsvár, 1957, p. 12.

³¹ *Ibidem*, p.13.

Caracteristice pentru anii '50 erau cele trei schimbări de o anvergură importantă privitoare la: conținutul ideologic al procesului de învățământ, la raportul dintre cultură și masele populare, și la educarea studențimii într-un spirit patriotic și pătruns de simțul internaționalismului socialist. Statisticile erau folosite pentru demonstrarea unor progrese în plan organizatoric și validarea creșterii numerice a studențimii clujene, în raport starea de fapt precedentă. Cercetarea devenirii cadrelor didactice între 1948-1959 apare în acest context marcată de „rezultate în diferitele domenii de cercetare, ambele Universități „surori” contribuind la o îmbogățire a patrimoniului științific universitar”³².

Pe parcursul deceniului șase al secolului XIX, activitatea științifică universitară avea o semnificație aparte în aria vieții culturale, dar producția științifică nu era cea mai bine definită, aici referindu-ne și incluzând și aportul segmentului universitar maghiar local. Astfel, de exemplu, într-un raport despre evoluția literaturii științifice pe anul 1951 se specifică faptul că, ținându-se cont de numărul destul de mare al cadrelor didactice de la Universitatea „Bolyai”, în revista științifică a Filialei Academiei R.P.R. au publicat numai doi semnatori. Hotărârea ulterioară de a se publica toate articolele și studiile în limba oficială, cu rezumate aferente în rusă și apoi franceză, nu afectase însă procedeul apariției și în limba maternă, conformă solicitării exprese a autorilor maghiari, dincolo de tendința previzionată de auto-izolare a reprezentanților naționalității respective³³.

Drept subiectivă concluzie, putem afirma că, în ciuda presiunii aparatului coercitiv din perioada respectivă, instituția de învățământ superior în limba maternă a reușit să-și impună amprenta culturală în anii '50, a militat continuu pentru păstrarea identității proprii și, într-un oarecare fel, a reușit să se valideze prin multe realizări valoroase, care până la urmă au contribuit la făurirea unui comun patrimoniu de civilizație.

Aspects of the existence of the Bolyai University in Cluj in the 50s

Abstract

This paper aims to present the study of the Hungarian minority elite universities, a highly sensitive issue, but at the same time important to research for a broader understanding of contemporary historiography. Universities always played a very special role in preparing the elites, which eventually gave the essential meaning of the continuing development of these institutions. In a first step, I will give an overview of the most important events in the history of the Bolyai University, focusing on the period between 30 August 1940 and May 1945, the debut year of establishment of the Hungarian university, but also making reference to the period between 1946 and 1959. The second part of the paper focuses on the aspects of the existence of the Bolyai University during the 50s. Anterior era I will present the most significant events in terms of culture, which guided the years of existence, by identifying their impact on the Romanian and Hungarian communities during that period. The research is based on edited and archival sources. The paper aims to draw the attention of both specialists and the general public, for a better understanding of history and of an ethnic minority.

³² *Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj*, coordonator Ștefan Pascu, Cluj, 1972 p. 5, 19, 32-37.

³³ *Minorități etniculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*. Cluj, 2001, p. 720, 722, 729.